

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально-науковий інститут будівництва та архітектури

Кафедра архітектури та середовищного дизайну

03-08-106М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять з навчальної дисципліни
«Архітектурно-містобудівна спадщина Волині»
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Архітектура та
містобудування» спеціальності 191 «Архітектура та
містобудування» денної форми навчання

Рекомендовано науково-
методичною радою з якості
ННІБА
Протокол № 3 від 19.12.2023 р.

Рівне – 2023

Методичні вказівки до практичних занять з навчальної дисципліни «Архітектурно-містобудівна спадщина Волині» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Архітектура та містобудування» спеціальності 191 «Архітектура та містобудування» денної форми навчання [Електронне видання] / Ричков П. А., Смолінська О. Е. – Рівне : НУВГП, 2023. – 16 с.

Укладачі: Ричков П. А., доктор архітектури, професор, професор кафедри архітектури та середовищного дизайну; Смолінська О. Е., кандидат архітектури, доцент кафедри архітектури та середовищного дизайну.

Відповідальний за випуск; Михайлишин О. Л., доктор архітектури, професор, завідувачка кафедри архітектури та середовищного дизайну.

Керівник групи забезпечення спеціальності 191 «Архітектура та містобудування»: Потапчук І. В., кандидат архітектури, доцент кафедри архітектури та середовищного дизайну.

© П. А. Ричков,
О. Е. Смолінська, 2023
© НУВГП, 2023

Зміст

1. Мета і завдання.....	3
2. Методика та послідовність виконання дослідницького практикуму	4
3. Структура дослідницького звіту	5
4. Інструкція щодо формування дослідницького звіту.....	7
5. Самостійна робота.....	12
6. Література.....	13
7. Додатки	15

1. МЕТА І ЗАВДАННЯ

Дисципліна «Архітектурно-містобудівна спадщина Волині» спрямована на вироблення у здобувачів художньо-естетичних ціннісних орієнтацій та теоретичному усвідомленню особливостей розвитку архітектури та урбаністики визначеного регіону.

Основна мета даного курсу – розглянути локальну архітектурно-містобудівну спадщину Волинського регіону, де виявляються багатовіковий досвід, традиції, побут і культура місцевого населення, творчість багатьох поколінь майстрів, які враховували регіональні особливості клімату, ландшафту, народного побуту, локальні естетичні смаки. Ознайомити здобувачів з історичним розвитком регіонального будівництва (в матеріальному та духовному вимірах) для оволодіння сучасними підходами та інструментами комплексного дослідження об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини.

Завдання дисципліни «Архітектурно-містобудівна спадщина Волині»:

- розвиток інтересу здобувачів до історії регіону та його архітектурно-містобудівної спадщини;

- отримання та засвоєння системних знань про формування регіональних особливостей в архітектурі та урбаністиці історичної Волині;

- ознайомлення здобувачів з історико-культурним надбанням та архітектурними пам'ятками регіону;

- вміння збирати та аналізувати джерельну базу, здійснювати натурні обстеження об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини та камеральну обробку отриманих даних;

- вміння представляти обґрунтовані та структуровані знання про об'єкти архітектурно-містобудівної спадщини з використанням відповідного понятійного апарату.

2. МЕТОДИКА ТА ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИКОНАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРАКТИКУМУ

Практична робота з дисципліни «Архітектурно-містобудівна спадщина Волині» передбачає **комплексне дослідження об'єкта архітектурно-містобудівної спадщини історичної Волині** (за сучасним адміністративним поділом це територія Волинської, Рівненської, західної частини Житомирської, північної частини Тернопільської і Хмельницької областей). Метою даного дослідження є отримання відповідних знань та вмінь, які допоможуть здобувачеві в подальшій практичній архітектурній діяльності, оскільки комплексне дослідження об'єкта є обов'язковою складовою процесу виготовлення проектної документації на всі без винятку види містобудівної діяльності у міському середовищі.

Об'єктом дослідницького практикуму може бути окрема архітектурно-містобудівна пам'ятка, що має офіційний статус або нововиявлена (зі значним пізнавальним потенціалом). Обраний об'єкт повинен бути розташований на території історичної Волині.

Здобувач за бажанням обирає кілька варіантів для дослідження об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини історичної Волині. Спільно з викладачем обговорюється та визначається один об'єкт для подальшого комплексного дослідження.

Після цього здійснюється пошук джерел для визначення історіографії обраного об'єкта. Далі відбуваються натурні обстеження та фотофіксація. По завершенню натурних обстежень відбувається спільний аналіз отриманих даних з викладачем та подальше виконання графічної та текстової частини дослідницького звіту. Після формування звітної-дослідної документації проведеного дослідження відбувається публічний захист практичної роботи.

Оцінювання практичної роботи студента здійснюється з урахуванням трьох головних критеріїв: аналіз джерельної бази стосовно обраного об'єкта, змістовна наповненість основної частини звіту, донесення результатів дослідження при усному захисті.

3. СТРУКТУРА ДОСЛІДНИЦЬКОГО ЗВІТУ

Структура дослідницького звіту за результатами комплексного дослідження пам'ятки архітектури та містобудування:

Титульний аркуш.

Зміст.

РОЗДІЛ 1. Загальні відомості про об'єкт:

1.1. Найменування;

1.2. Тип;

1.3. Місцезнаходження;

1.4. Категорія пам'ятки.

РОЗДІЛ 2. Історична довідка про об'єкт:

3.1. Дата будівництва, перебудови, історичні нашарування;

3.2. Авторство;

3.3. Первісне призначення об'єкта;

3.4. Іконографічні матеріали, архівні креслення тощо.

РОЗДІЛ 3. Відомості про сучасний стан об'єкта:

3.1. Сучасне функціональне використання;

3.2. Роль в оточуючому середовищі;

3.3. Характеристика зовнішнього вигляду;

3.4. Характеристика інтер'єрів (якщо можливо);

3.4. Матеріали і конструкції об'єкта;

3.5. Ступінь збереженості та технічний стан;

3.6. Наявність інженерних мереж.

РОЗДІЛ 4. Основні креслення:

4.1. Ситуаційна схема (М 1:2000, 1:5000);

4.2. Схема генерального плану (М 1:500, 1:1000);

4.3. Головний фасад (М 1:100), бічні фасади (у разі потреби);

4.4. Плани поверхів (М 1:100, 1:200);

4.5. Розріз (М 1:100, 1:200).

РОЗДІЛ 5. Фотофіксація.

РОЗДІЛ 6. Список використаних джерел.

РОЗДІЛ 7. Додатки.

Вимоги до оформлення звіту. Текстова та графічна частини подаються на аркушах формату А4, за потреби деякі матеріали подаються на форматі А3 горизонтальної орієнтації. шрифт Times New Roman, кегль 14, міжрядковий інтервал 1,5; відступ першого рядка абзацу 1,5 см; вирівнювання тексту за шириною; поля: верхнє й нижнє – 15 мм, ліве – 20 мм, праве – 10 мм.

4. ІНСТРУКЦІЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ЗВІТУ

РОЗДІЛ 1. Загальні відомості про об'єкт.

У пункті розділу "найменування" подається повна сучасна назва об'єкта. У разі наявності кількох найменувань об'єкта, у т.ч. первісного, відмінного від сучасного, необхідно всі найменування навести в дужках після сучасної назви.

У пункті «тип» дається визначення типу об'єкта культурної спадщини відповідно до статті 2 (класифікація об'єктів культурної спадщини) Закону України "Про охорону культурної спадщини": споруда (витвір); комплекс (ансамбль); визначне місце. При цьому слід розрізняти комплекси та ансамблі: комплекс – це топографічно визначена група споруд, об'єднана спільною територією; ансамбль – це топографічно визначена група споруд, об'єднана територіально, хронологічно і/або композиційно.

У пункті «місцезнаходження» вказується максимально точна адреса об'єкта згідно з чинним адміністративно-територіальним устроєм України (область, район, місто, селище, село) та зазначається вулиця, № садиби (домоволодіння), № об'єкта на території садиби (домоволодіння). Для об'єктів, розташованих поза межами населених пунктів, слід вказувати максимально точну прив'язку до постійних топографічних орієнтирів, а також шляхи під'їзду.

У пункті «категорія пам'ятки» у випадку, якщо обраний об'єкт внесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, вказується його категорія: національного значення; місцевого значення. Також потрібно вказати його охоронний номер (зазвичай охоронний номер пам'ятки зазначається на табличці, закріпленій на головному фасаді або біля головного входу в будівлю. Охоронний номер облікованих пам'яток можна дізнатися на сайтах

Міністерства культури та інформаційної політики України, Управління культури та туризму місцевих облдержадміністрацій та ін.). Для об'єкта культурної спадщини, не взятого на державний облік, у цій графі проставляється: «нововиявлений об'єкт, на державний облік не взято».

РОЗДІЛ 2. Історична довідка про об'єкт. Написання 2-го розділу звіту передбачає пошук історичної довідки про обраний об'єкт і потребує ознайомлення з максимально широким колом джерельної бази, що включає різні види історичних джерел, у тому числі документальні (текстові), візуальні та усні. Це можуть бути архівні дані, історико-бібліографічні, іконографічні, картографічні матеріали, свідчення місцевих мешканців (старожилів) тощо.

У пункті «дата будівництва/перебудови» наводяться дати створення об'єкта (бажано вказати дати початку і завершення створення) або дата історичної події, з якою пов'язано виникнення об'єкта чи набуття ним історичної і культурної цінності як пам'ятки. Для об'єктів, які зазнали значних трансформацій (перебудов, втрат, реконструкцій, відтворення й інших історичних нашарувань) слід вказати всі відомі зміни, яких зазнав об'єкт протягом свого існування із зазначенням їх дат або їх хронологічних рамок, причин і наслідків, авторства. Історичні нашарування слід класифікувати на дві категорії: дисгармонійні; доповнюючі (останні є невід'ємною частиною об'єкта культурної спадщини і не спотворюють його). У кінці можна зазначити відсоток втрат первинного вигляду (ця інформація є факультативною). У разі, якщо об'єкт не зазнав перебудов/втрат, це слід зазначити.

Іноді з об'єктом архітектурно-містобудівної спадщини пов'язані важливі історичні події та/або життя і діяльність відомих осіб. В такому випадку слід вказувати дату історичної події та/або хронологічні рамки життя та

діяльності відомої особи в цьому об'єкті, а також дати народження і смерті відомої особи.

У пункті «Авторство» вказуються імена авторів (архітекторів, урбаністів, скульпторів, художників, садівників, дизайнерів тощо), виконавців робіт, а також власників чи замовників, з якими пов'язані виникнення й історія об'єкта.

У пункті «первісне призначення об'єкта» необхідно вказати характер первісного функціонального призначення об'єкта та його території. Якщо протягом існування об'єкта його функціональне використання неодноразово змінювалося, це необхідно вказати. Має бути визначена функціональна типологія об'єкта: культові (сакральні), військові (оборонні), житлові, адміністративні, навчально-виховні, лікувально-профілактичні, культурно-просвітницькі, видовищні, торговельні, фінансово-кредитні, виробничі, транспортні тощо.

У пункті «іконографічні матеріали, архівні креслення тощо» подаються віднайдені історичні ілюстративні матеріали з обов'язковим підписом до кожного зображення із зазначенням джерела походження даного зображення.

РОЗДІЛ 3. Відомості про сучасний стан об'єкта.

У пункті «Сучасне функціональне використання» зазначаються: характер нинішнього функціонального використання об'єкта та його території.

У пункті «Роль в оточуючому середовищі» зазначається характер розташування об'єкта у природному чи/та містобудівному середовищі, визначається композиційна роль об'єкта в середовищі (домінанта, акцент, рядовий об'єкт). У разі необхідності описуються: розміри й форма об'єкта, його території, орієнтація, межі території, основні підходи. Крім того, вказується розташування об'єкта у функціонально-розпланувальній системі

населеного пункту (в історичному середмісті; у серединній зоні за межами історичного середмістя; на околиці).

У пункті «Характеристика зовнішнього вигляду» слід обов'язково вказати габаритні розміри об'єкта. Для будівлі/споруди необхідно вказати кількість поверхів, наявність підвалу, приміщень на горищі, мансарди. Розпланувальна типологія будівлі/споруди вказується за такими типами: зальний, центричний, анфіладний, коридорний, галерейний, секційний, блокований, хрещатий, хрестокупольний, триконховий, тетраконховий, базиліка, ротонда та ін.

Описуючи вирішення фасадів слід зазначити: загальне композиційне вирішення, горизонтальні й вертикальні членування фасадів, завершення, вінчання, наявність окремих архітектурних елементів (ганки, галереї, ґрати, хрести тощо), декору (портали, наличники, русти). Слід вказати загальну стилістичну характеристику архітектурного вирішення об'єкта.

У пункті «характеристика інтер'єрів», якщо є можливість потрапити всередину будівлі, необхідно стисло описати вирішення інтер'єрів: сходи, підлоги, стелі, стіни, обладнання (печі, каміни, кіюти, іконостаси тощо), покриття стін і стель.

У пункті «матеріали і конструкції об'єкта» для пам'яток архітектури зазначаються конструктивні рішення будівлі чи споруди (каркас, фахверк, зруб, моноліт, несучі поздовжні чи поперечні стіни, стійково-балкова система тощо). Також описуються матеріали (дерево, саман, цегла, камінь, залізобетон, метал), з яких виконані основні конструктивні частини та елементи досліджуваного об'єкта (фундаменти, стіни, перекриття, колони, сходи, дах) і деталі (вікна, двері, ганки портики тощо).

У пункті «ступінь збереженості та технічний стан» подається узагальнена оцінка технічного стану об'єкта за

такими категоріями: добрий; задовільний; незадовільний; аварійний. Також можна зазначити, чи є потреба в поточному ремонті пам'ятки і благоустрою території навколо досліджуваного об'єкта.

У пункті «наявність інженерних мереж» вказуються наявність чи відсутність, а також характер інженерного обладнання (для будівлі, споруди): опалення (автономне, централізоване), водопостачання (свердловина, централізоване), каналізація (септик, централізована), освітлення й електрична мережа, вентиляція, кондиціювання.

РОЗДІЛ 4. Основні креслення. Усі креслення повинні бути виконані на підставі натурних обмірів на аркушах стандартного формату (А-4, А-3), у стандартних масштабах (1:50, 1:100, 1:200, 1:500, 1:1000, 1:2000, 1:5000), мати позначення масштабу, орієнтацію (для планів і генеральних планів), у необхідних випадках – експлікацію. У даному розділі подаються схеми ситуаційного та генерального планів, креслення головного фасаду і бічних (у разі потреби), поповерхові плани та характерний розріз (поздовжній або поперечний із сходовою кліткою (при наявності)). Кожне креслення має бути проанотоване із зазначенням найменування об'єкта і назви кресленника, прізвища й ініціалів виконавця. Креслення виконуються вручну або засобами комп'ютерної графіки.

РОЗДІЛ 5. Фотофіксація: видові кадри з основних точок сприйняття об'єкта – 2-3 світлини; панорамний вигляд (у контексті міста або оточуючої забудови) – 1 світлина (вибрати найбільш вдалий, можливий фотомонтаж); загальний вигляд (максимально повне відображення об'єкту з висоти пташиного польоту або із верхніх поверхів сусідніх будинків та ін.) – 1 світлина; фасади у фронтальній проекції – 3-4 світлини; фото фрагментів, елементів і деталей будинку (вхідна частина,

вікна, двері, портики, декоративні елементи тощо). Кожна світлина має бути проанотована із зазначенням найменування об'єкта і назви сюжету фотофіксації, точки (напрямку) знімання, дати, прізвища й ініціалів виконавця. Фотофіксація об'єкта має бути виконана в рік складання звіту.

РОЗДІЛ 6. Список використаних джерел. Подається перелік джерел: іконографічні матеріали, архівні матеріали, бібліографічні матеріали. Перелік повинен мати суцільну нумерацію позицій. Форма запису даних в переліку має відповідати вимогам діючого державного стандарту щодо бібліографічних посилань (ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» з урахуванням правок (код УКНД 01.140.40)).

РОЗДІЛ 7. Додатки. В цьому розділі подаються усі матеріали, які не ввійшли до основної частини звіту (кроки, зарисовки, додаткові фотоматеріали, креслення тощо).

5. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота виконується здобувачами за завданням викладача без його безпосередньої участі. Вона проводиться з метою систематизації та закріплення отриманих теоретичних знань і практичних навиків із дисципліни «Архітектурно-містобудівна спадщина Волині»; поглиблення та розширення знань з теорії історичної спадщини; формування умінь з проведення досліджень та розроблення історичної довідки про пам'ятку; розвитку пізнавальних здібностей і активності студентів, творчої ініціативи, відповідальності й організованості; формування самостійності мислення, здібностей до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації.

Самостійна робота включає різні види практичних завдань: опрацювання першоджерел, наукової літератури,

архівні дослідження об'єкту культурної спадщини, натурні обстеження і оцінка технічного стану об'єкту культурної спадщини, архітектурні обміри обраного об'єкту. Далі здійснюється складання історико-архітектурної довідки по об'єкту культурної спадщини.

Здобувачі самостійно виконують камеральну обробку архітектурних обмірів: креслення ситуаційної схеми, генерального плану, поповерхові плани, фасади та розріз об'єкту культурної спадщини. Крім того, самостійна робота включає фотофіксацію об'єкта та обробку фотоматеріалів. Завершальним етапом є оформлення дослідницького звіту за результатами комплексного дослідження об'єкта культурної спадщини та публічний захист сформованого звіту.

6. ЛІТЕРАТУРА

1. Архітектурна спадщина Волині : зб. наук. пр. / НУВГП, ред. П. А. Ричкова. Рівне : ПП ДМ. Вип.1, 2008. 148 с. Вип.2, 2010, 215 с. Вип. 3, 2012, 315 с. Вип. 4. 2014, 141 с. Вип. 5, 2016, 194 с. Вип. 6, 2018, 221 с. Вип. 7, 2020, 180 с.

2. Дерев'яні церкви Рівненської області: архітектурна спадщина : іл. кат. / НУВГП ; ред. П. А. Ричков. Рівне : Дятлик М. С., 2017. 160 с.

3. Закон України «Про охорону культурної спадщини». Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.

4. Короткий словник-довідник / За заг. ред. А.П. Мардера. Київ : Будівельник, 1995. 335 с.

5. Михайлишин О. Архітектура і містобудування Західної Волині 1921-1939. Рівне, 2013. 352 с.

Михайлишин О., Луц В. Архітектура міжвоєнного Рівного в документах і публікаціях 1921-1939 років. Рівне, 2020. 96 с.

6. Михайлишин О. Палацово-паркові ансамблі Волині II половини XVIII-XIX століть. Київ, 2000. 236 с.

7. Наказ Міністерства культури і туризму України від 02.11.2009 № 956/0/16-09 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо розроблення історичних (історико-архітектурних) довідок». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v09566655-09>.

8. Наказ Міністерства культури України від 11.03.2013 № 158 «Про затвердження Порядку обліку об'єктів культурної спадщини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-13>.

9. Прищепа О. Вулицями Рівного. Рівне, 2006. 222 с.

10. Регіональні особливості нерухомих пам'яток України [монографія] / кол. авт.: Бичковська Г. М., Гаврилюк О. Н., Гаврилюк С. В. [та ін.]; під заг. ред. Л. О. Гріффена, О. М. Титової: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2017. 276 с.

11. Ричков П. Архітектор Ян Якуб Бургіньйон. Творча спадщина. Рівне, 2019. 190 с.

12. Рычков П. А. Дорогами южной Ровенщины. Москва, 1989. 175 с.

13. Ричков П. А., Луц В. Д. Архітектурно-мистецька спадщина князів Острозьких. Київ, 2002. 168 с.

14. Ричков П. А., Луц В. Д. Сакральне мистецтво Володимира Волинського. Київ, 2004. 192 с.

15. Ричков П. Товариство Ісуса в Україні. Архітектурно-історична спадщина. Рівне, 2021. 294 с.

Електронні ресурси

1. Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека (м. Рівне, Олександра Борисенка, б). URL: <http://www.libr.rv.ua/>

2. Наукова бібліотека НУВГП (м. Рівне, вул. Олекси

Новака, 75). URL: <https://lib.nuwm.edu.ua/>

3. Державний архів Рівненської області (корпус №1 м. Рівне, вул. С. Бандери, 26-а, корпус №2 м. Рівне, вул. Кавказька, 8). URL: <https://rv.archives.gov.ua/>.

7. ДОДАТКИ

Основні архітектурні терміни і поняття

(джерело: Закон України «Про охорону культурної спадщини»). URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

Культурна спадщина – сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини;

об'єкт культурної спадщини – визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність;

нерухомий об'єкт культурної спадщини – об'єкт культурної спадщини, який не може бути перенесений на інше місце без втрати його цінності з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду та збереження своєї автентичності;

пам'ятка культурної спадщини (далі - пам'ятка) – об'єкт культурної спадщини, який занесено до Державного

реєстру нерухомих пам'яток України, або об'єкт культурної спадщини, який взято на державний облік відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності цим Законом, до вирішення питання про включення (невключення) об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України;

пам'ятки архітектури – окремі будівлі, архітектурні споруди, що повністю або частково збереглися в автентичному стані і характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій, будівельних технологій або є творами відомих авторів;

пам'ятки містобудування – історично сформовані центри населених місць, вулиці, квартали, площі, комплекси (ансамблі) із збереженою планувальною і просторовою структурою та історичною забудовою, у тому числі поєднаною з ландшафтом, залишки давнього розпланування та забудови, що є носіями певних містобудівних ідей;

пам'ятки садово-паркового мистецтва – поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами;

виявлення об'єкта культурної спадщини – сукупність науково-дослідних, пошукових заходів з метою визначення наявності та культурної цінності об'єкта культурної спадщини;

дослідження – науково-пошукова, науково-практична діяльність, спрямована на одержання нової інформації про об'єкти культурної спадщини, історичні населені місця, традиційний характер середовища, який є типовим для певних культур або періодів розвитку.